

ORTAÖĞRETİM, DERS GEÇME ve KREDİ MODELİ

Nûkhet ÇIKRIKÇI*

Bu makalede, ülkemizde ortaöğretim kurumlarında 1991-1992 öğretim yılından beri uygulanan öğrenci akışı sistemi için bir model olan Ders geçme ve Kredi modeli üzerinde durulacaktır. Ancak bu makalede modelin ayrıntılı bir tanımının yapılması amaçlanmamıştır. Ortaöğretimin temel işlevi ve toplumun ortaöğretimden beklentileri üzerinde kısaca durulduktan sonra, eğitim süreci içinde öğrencinin başarısını değerlendirme işlemi ve öğrenci akışı konusu ilişkilendirilerek, ülkemizdeki öğrenci akışı sistemi, sorunları ve bunların üniversiteye girişteki hazırlanma biçimine yansımaları görülecektir. Bu bağlamda sorunlara çözüm getirici bir yol olarak uygulanmaya başlanan ders geçme ve kredi modelinde yaşanan durumlar bazı araştırma bulguları çerçevesinde ele alınacaktır.

Bugün, ülkemiz ve dünya hızlı bir değişimin içindedir. Artık, 2000'li yıllar yakınlaşmıştır. Değişimi toplumsal yaşantımızın pek çok alanında gözleyebiliriz. Değişimlerin sıkça yaşandığı bir alan ise kamuoyunun ve hükümetlerin gündemindeki eğitim alanıdır. Eğitim alanı, ötedenberi değişen hükümetlerin en çok üzerinde durdukları, kısa aralıklarla çeşitli yenilikler getirmeye çalıştıkları, bir alan olmuştur. Bugün, ortaöğretim devresinde değişimlerden birini daha yaşıyoruz. Liselerde uygulanan Ders geçme ve kredi modeli. Bu yeni uygulamayla ilgili olarak, bugüne değin çeşitli konferans, açıkoturum ve paneller düzenlenmiş, araştırmalar yapılmış, basında, radyo ve TV'de konu ile ilgili haber ve yorumlar yayınlanmıştır. Yeni uygulama hükümetin olduğu kadar öğrenci ve velilerin de üstünde düşündüğü, tartıştığı bir konu olmuştur. Bunun için modelle ilgili tartışmaya girmeden önce genel olarak eğitim sistemine ve ortaöğretim amacına bakabiliriz. Kurtuluş savaşı yıllarında ve Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki yıllarda ortaöğretimin amacı, başta Gazi Mustafa Kemal olmak üzere zamanın yöneticilerinin konuşmalarında açıklanmıştır. Atatürk eğitimin genel amacına değinerek, ortaöğretimin amacını şöyle ifade etmiştir: "Orta tahsilin gayesi, memleketin muhtaç olduğu muhtelif hizmet ve sanat erbabını yetiştirmek ve tahsil-i aliye namzet hazırlamaktır" (Cicioğlu, 1985). Sonraki yıllara baktığımızda, 1949 yılında yayınlanan müfredat programında ilk defa "Eğitim ve Öğretim İlkeleri"nden sözedildiği görüyoruz. Bu ilkeler, çağdaş eğitim ilkeleriyle de paralellik göstermektedir:

* Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Araştırma Görevlisi.

1. Okul, öğrenciye geniş ölçüde etkinlik, iş ve yaratım imkanları sağlayan canlı bir çevre olmalıdır.

2. Okulda pratik bilgilere ve becerilere önem verilmelidir.

3. Okul, öğrencilere yöntemli ve verimli çalışma yollarını öğreterek, gündelik yaşamlarındaki davranışlarını düşünerek ve usa vurarak düzenlemeyi onlarda bir alışkanlık haline getirmelidir.

4. Okul, öğrencilere fikirlerini ve duygularını türlü yollarla anlatma imkanlarını vermelidir.

5. Okulun bütün çalışmalarında tutum, milli kaynakları koruma, ulusal ekonomi, kavrayış ve duygusu önemli yer tutmalıdır.

6. Okul, hayata sıkı sıkıya bağlanmalıdır.

Bütün bu belirlemelerden anlaşılacağı gibi eğitimin, konumuz gereği ortaöğretimin, hedefleri temel iki amaç çerçevesinde ele alınabilir. Bunlar, bireyi;

1. Yaşama ve İş Yaşamına

2. Üst düzey eğitim kurumlarına hazırlamaktır. Bu iki amaç çerçevesinde toplumun, bir başka deyişle öğrencilerin ve ailelerinin beklentilerinin bilinmesi önemlidir. Veliler ve öğrenciler, ortaöğretim devresini, yaşama hazırlama amaçlı olmasından çok, üniversiteye götüren bir yol, bir köprü olarak algılamakta ve beklentilerini buna göre oluşturmaktadır. Toplumumuzda gözlenen bu durum Baykul (1990) tarafından yapılan bir araştırmada da saptanmıştır. Üç farklı ilde, 6131 öğrenci ve 771 öğretmenle yapılan bu çalışmada, öğrenci ve öğretmenlerin üniversite I. ve II. basamak sınavlarına yönelik tutum ve görüşleri tutum ölçekleri ve anketlerle belirlenmiştir. Öğrenciler anketteki sorulara verdikleri cevaplarda, liseyi üniversiteye geçişte bir köprü olarak gördüklerini yüksek bir oranda belirtmişler, % 80 oranında bir öğrenci grubu üniversite sınavına girme kararını kendilerinin verdiklerini ve sınavda yüksek puan almayı hem kendilerinin hem ailelerinin önemli bulduklarını belirtmiştir.

Bu sonuçların da desteklediği temel amaç ve beklentilerden sonra eğitim sisteminin nasıl işlediğini genel çizgileriyle hatırlamak uygun olur. Eğitim sistemi, hangi eğitim devresi olursa olsun bir "süreç" niteliğindedir. Süreç olma özelliği bir eğitim programına gelenlere, hedeflenen birtakım davranışların kazandırılması, değiştirilmesi, bu amaçla bir dizi etkinliğin planlanıp

yürütülmesiyle ortaya çıkan bir özelliktir. Buna göre, eğitim sürecinin dört ögesi vardır: Girdiler, işlemler, çıktılar ve kontrol. Eğitimin girdileri eğitim ve öğretimde kullanılan her türlü yazılı kaynak, araç, gereç, para, öğrenci özellikleri, öğrencilere kazandırılması amaçlanan hedef davranışlardır. İşlemler, davranış kazandırmaya, değiştirmeye yönelik her türlü eğitim, öğretim etkinliğidir. Çıktılar, eğitim sürecine, programa katılanların (öğrencilerin) kazandıkları, yeni davranışlar veya davranış değişiklikleridir. Eğitim süreci sonunda elde edilen çıktılar veya gözlenen davranışlar her zaman sürecin başında planlandığı düzeyde olmayabilir. Bu durumda sürecin ve sistemin kontrole gereksinimi vardır. Bu gereksinim de "Değerlendirme" işlemi ile karşılanır. Değerlendirme, ölçme ve değerlendirmedeki yaygın tanımıyla, ortaya konan bir ürünü veya özelliği, amaç çerçevesinde, bir ölçüt takımıyla karşılaştırarak karara varma işlemidir. Değişik amaçlara yönelik olarak değerlendirme işlemleri de değişir. Personel seçme ve yerleştirme, araştırma, program hazırlama ve geliştirme, öğrenci seçme ve yerleştirme, mesleki rehberlik amaçlarına ve öğrenci başarısına yönelik değerlendirmeler sözkonusudur.

Ortaöğretim devresinde iki tür değerlendirme önem kazanır: Öğrencinin akademik başarısının değerlendirilmesi ile, öğrencilerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda değişik iş ve meslek alanlarına yönlendirme için yapılan değerlendirmedir. Öğrencinin akademik başarısına yönelik değerlendirme, öğrencinin bir öğretim programında kazandırılması amaçlanan hedef davranışlara hangi düzeyde sahip olduğunun belirlenmesine yönelik bir değerlendirmedir. Sonuçta öğrenci için geçti-kaldı; başarılı-başarısız kararının verilmesi sözkonusudur. Diğer ise bireyin kendi ilgi, istek ve yeteneklerini tanımasına katkıda bulunarak, buna uygun ders programlarına ve meslek alanlarına yönelmesini sağlayıcı değerlendirmedir.

Bu iki tür değerlendirme, özellikle öğrencileri tanıma ve yardım, en çok başarılı olacakları alanlara yönelmelerini sağlama ve desteklemede program yönünden çeşitliliği ve öğrenci akış kuralları yönünden sınav geçme sisteminden farklı bir yaklaşımı gerektirir (Baykul ve diğ. 1993). Öğrenci akışı terimi ise, geniş anlamda, eğitim sürecindeki, dikey ve yatay bütün hareketleri ifade eder. Bir okul süresinin yıllara ve sömestrelere bölünmesiyle dikey düzenleme, bir yılda öğretilecek müfredat programının derslere bölünmesi de yatay düzenlemedir (Oğuzkan, Turgut ve Özoğlu, 1974). Öğrenci akışını düzenlemede, genelde sınıf geçme ile ders geçme ve kredi toplama düzeni olmak üzere iki yol vardır. Şimdi bunlardan ilki üzerinde ana çizgileriyle duralım.

Sınıf geçme düzeni; en basit tanımıyla sınıf, aynı programı toplu öğretim yöntemleriyle birlikte izleyecek öğrenci grubuna verilen addır. Öte yandan sınıf terimi, bir okul süresinin yıllık basamakları anlamında da kullanılmaktadır. Bir okulun ikinci sınıfından bahsederken, o sınıfta izlenecek müfredat programından da bahsetmiş oluruz. Buna göre sınıf kavramında program yönünden belli ders grupları, okul süresi yönünden belli bir öğretim basamağı, öğrenciler yönünden ise programın belli bir kısmını belli bir sürede izleyecek bir öğrenci grubu gibi üç ayrı anlamı yatmaktadır (Turgut, Oğuzkan ve Özoğlu, 1974). Sınıf kavramına ilişkin olarak yapılan araştırmalar ve deneyimler gösteriyor ki tipik bir sınıftaki öğrenciler arasındaki hazıroşluluk, yetenek ve motivasyon, ilgi farkları; okul dışındaki öğrenme imkanlarındaki farklar bir sınıftaki öğrencilerin akademik başarıları arasında çok büyük mesafe yaratır. Bu noktada sınıf geçme düzeninin üniversiteye giriş sınavıyla olan ilişkisini ortaya koyabiliriz. Sınıf geçme düzeninin bireyi eleyen, sistemin dışına iten, bireyi yetenek ve ilgisi yönünde yönlendiremeyen sistem olması, üniversite giriş sınavlarının ortaöğretimi biçimlendirmesini kolaylaştırmıştır. Bu biçimlendirmede özellikle lise programlarında öğrencilere kazandırılacak hedef davranışlarının belirlenememiş olması, buna karşılık üniversite sınavlarının hedef davranışları yoklayacak şekilde hazırlanması gözardı edilerek, öğrencilerin yarışa girmişçesine baskı altında kalmalarını doğurmuştur. (MEB Rapor No: 2, 1990). Bu görüş Baykul (1990)'un öğretmen ve öğrencilerin ÖSS ve ÖYS sınavına ilişkin görüş ve tutumlarını incelediği araştırmasında da desteklenmiştir. Buna göre, öğretmenler ankete verdikleri cevaplarda, ÖSYS'nin okulun amaçlarını ihmal etme pahasına olmasa bile okuldaki eğitimi engellediği ve bir baskı unsuru olarak bu sınavın öğrencinin kendi yetenekleri doğrultusunda gelişmesine izin vermediği yolunda bir görüş yüksek bir oranda gözlenmiştir.

Bu yarış hızlandırmada özel dersanelerin de önemli bir payı vardır. Bu yarışta özel dershaneye gitmek, toplumda sınavı kazanmanın önemli bir şartı gibi algılanmaktadır. Oysa özel dersaneler, sınavı başarmak için gerekli bilgi ve beceriyi kazandırmaktan çok, öğrenciyi çoktan seçmeli sınav türüne alıştırma, kendi akranlarıyla, bir başka deyişle diğer yarışçılarla biraraya gelmesini sağlayarak, sınırlı bir grupta kendini karşılaştırma olanağını vermektedir. Belli ve önemli bir yarışa, sporcuyla bir maça hazırlar gibi, ticari değerler içinde hazırlamaktadır.

Yaşanan bu sorunlar, 1980'lerde eğitim sistemimize ilişkin konu ve sorunları, tartışmaların içine "öğrenci akışı" konusu yeniden ama bazı farklılıklarla

girmiş görünmektedir. Ortaöğretimde "sınıfta kalma" "başarısız sayılma", öğrencileri eleyen, sistem dışına iten eğitim sisteminin yarattığı ekonomik, politik ve psikolojik sorunlar ve bunlara ilişkin alınabilecek önlemler konuşulmaya başlanmış ve çalışmalarına girilmiştir. Bu çalışmalar için çizilen çerçevenin odağına "öğrenci" yerleştirilerek, "öğrenci merkezli" bir eğitim sistemi yapısı ve uygulamaları hedeflenmiştir (Özoğlu, 1927). Bu amaçla, 1990 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde sistemi incelemek ve çözümler üretmek üzere özel ihtisas komisyonları oluşturulmuştur. Bu komisyonlardan "Ölçme ve Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu" yukarıda incelenen sınıf geçme düzeninin yarattığı sorunlara özet olarak şu önerileri getirmiştir (MEB Rapor No: 1, 1990).

1. Öğrencileri İlköğretimde seçmeli dersler, ortaöğretimde ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yaşama ve iş alanlarına, çeşitli yükseköğretim programlarına hazırlayan dersler yoluyla yönlendirme uygulamaları başlatılmalıdır.

2. Yönlendirme esaslarına ve uygulamalarına göre oluşturulan ortaöğretim kurumu genel olarak çok amaçlı veya çok programlı bir lise olmalıdır.

3. Yönlendirme çalışmalarında psikolojik ölçme araçlarından da yararlanmalıdır. Okullarda ve bakanlık merkez teşkilatında öğrenci hizmetlerini görecek birimler bulunmalı, yeteri kadar uzman görevlendirilmelidir.

4. Ortaöğretimdeki başarısızlığın azaltılmasında bir veya birkaç dersten başarısız olunması halinde başarılı olunan derslerin tekrarına sebep olan sınıf geçme düzeni yerine ders geçme modeli ikame edilmelidir.

5. Ortaöğretim programları hazırlanırken derslerin hedefleri ve kritik davranışları saptanmalı, öğretimin planlanması ve denetlenmesi bu davranışlar gözönüne alınarak yapılmalıdır.

Bu önerilerin belli bir kısmından esinlenerek çalışmalar başlatılmış ve yönlendirme esaslı "ders geçme ve kredi modeli" 1991-1992 öğretim yılında yurt çapında yaygın bir şekilde uygulamaya konmuştur. Bu modelde her dersin genellikle haftadaki ders saati sayısına göre belirlenmiş bir kredisi vardır. Yarıyıl veya yıl sonunda bir dersten başarı gösteren öğrenci bu dersin kredisini alır. Belli sayıda kredi toplayan öğrenci diploması almaya hak kazanır. Bu modelde öğrencinin ilgi ve yeteneklerine göre seçebileceği ders sayısı fazladır. Öğrenci akışını düzenlemede kullanılan, bir model olan ders geçme ve kredi modelinin temelinde "öğrencinin sistemin merkezinde yer alması ilkesi" vardır. Öğrencinin merkezde olması ne demektir? Eğitim sisteminde eğitim ve öğretim programlarının, öğretim yöntem ve tekniklerinin öğrencinin yete-

nek, ilgi ve isteğine göre düzenlenmesidir. Bu düzenlemede öğrencinin kendini tanınması, modelin en önemli yönüdür. Bu tanıma işleminde de, psikolojik ve eğitimsel ölçme araçları önemli bir yer tutar. Bireyin, uzmanlarca uygulanan bu ölçme araçları yardımıyla yetenek, ilgi ve diğer psikolojik özellikleri belirlenerek, ortaya konarak yönelmek istediği eğitim programları, iş ve meslek alanlarının ne olacağına uzmanların, ailesinin yardımıyla kendisinin karar vermesi hedeflenmelidir.

Modelin 1991-1992 öğretim yılında uygulamaya konmasından sonra çeşitli durum ve sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sorunları ve varolan durumu belirlemek amacıyla Baykul ve diğerleri (1993) tarafından Ankara, Çanakkale, Isparta, Kırşehir ve Tokat illerindeki lise, endüstri meslek lisesi, ticaret lisesi ve imam hatip liselerinden seçilen okullarda bir araştırma yapılmıştır. Ders geçme ve kredi modelinin uygulanmasına yönelik bilgiler anketler aracılığıyla 771 öğretmen, yönetici ve rehber öğretmen ile 2021 öğrenciden toplanmıştır. Bu araştırmanın bulgularına göre, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre yönlendirmenin gereği gibi sağlanamadığı ortaya konmuştur. Bunun sebepleri arasında yeteri çeşitte ders açılmaması, derslik sayısının yeterli olmaması, öğretmen yetersizliği gibi sebepler ön plandadır.

Diğer bir bulgu, yönlendirmede karşılaşılan diğer bir güçlük, okulların bazılarında rehberlik servislerinin bulunmamasıdır. Öte yandan öğrencilerin önemli bir kısmı seçmeli derslerde aradıklarını bulamadıklarını, bunun sebepleri arasında istemedikleri dersleri seçmek zorunda bırakıldıklarını, derslerin ilgilerini çekmemelerini, dersin işlenişini beğenmediklerini göstermişlerdir. Ayrıca yönlendirmede kullanılmak üzere hazırlanmış mesleki ve yükseköğretim programlarını tanıtan, yeterli türde ve sayıda kılavuz çok azdır, var olanlar da okullara yeterli şekilde ulaştırılamamaktadır. Bu araştırma kapsamında, uygulama içinde kullanılmakta olan, "beşli not ölçeğinin öğrenci başarısını olduğundan fazla gösterdiği görüşü" de incelenmiştir. İnceleme sonunda, ders geçme ve kredi modelinin uygulanmasından sonra, başarıda sistematik bir artış olduğunun söylenemeyeceği anlaşılmıştır.

Yukarıdaki bulgulara göre, ders geçme ve kredi modeliyle gerçekleştirilmek istenen, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine uygun programlara yönlendirme işi yeterince yapılamamaktadır. Açılan derslerin ise bireyi daha çok yükseköğretim programlarına hazırlayan dersler niteliğinde olduğu gözlenmiştir.

SONUÇ ve YORUM

Bireyin yeteneğine ve ilgisine uygun bir öğretim programında ve onu izleyen işte, bir meslek alanında çalışması onun en doğal hakkıdır. Böyle bir olanağa, sahip birey, daha başarılı ve mutlu olacaktır. Ülkemizde, yukarıda tartıştığımız ders geçme ve kredi modeli bu hakkı eğitim-öğretim uygulamaları çerçevesinde hayata geçirmede bir yol olarak düşünülmektedir. Ancak bu uygulamanın olumlu sonuçlarını elde etmek zaman alacak görünmektedir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında da bunun çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Modelin öncelikle gerektirdiği bir ilke, eski sistemden farklı olarak öğrencinin merkezde olması ilkesiydi. Bununla birlikte gözlemler, bu ilkenin uygulamada yeterince anlaşılıp yerleşmemiş olduğu yolundadır. Bunun bir sonucu olarak da gençlere kendi kararlarını verebilecek rehberliği ve psikolojik danışmayı sağlamayıp onlar hakkında kararları biz yetişkinler vermeye devam ediyoruz.

Modelin getirdiği bir başka farklılık, ilke olarak derslerin öğrencilerce seçilme olanağı yanında, dersi veren öğretmenin de öğrencilerle seçilmesini sağlamasıdır. Bu durum, öğretmenin kendisini yeniden gözden geçirmesini sağlayıcı ve geliştirici bir rol oynayabilir.

Modelin uygulanmasından önce, üniversite giriş sınavlarının ortaöğretimi biçimlendirdiği yönünde bir görüş sunulmuştu. Uygulamadan sonra farklı bir durum gözlenmiş, bu çerçevede ÖSYM, I. basamak sınavında her aday için ayrı ayrı sözel, sayısal ve eşit ağırlıklı puan hesaplama yoluna gitmiştir. Özel dershaneler de yeni uygulama kapsamında varlıklarını sürdürmüşler, bu bağlamda, yine ağırlıklı olarak, adaylar için sınırlı bir karşılaştırma ortamı sağlama işlevini korumuşlardır.

Sonuç olarak, meslek seçme işi eğitim, öğretim sistem ve uygulamalarda süreç olarak görülmelidir. Belli bir zamanda yapılan bir iş olarak ele alınmamalıdır. Öğrenci, ortaöğretimde, programlar, dersler ve diğer eğitim-öğretim etkinliklerinde kendisini tanımalı, kabul etmeli, yaşamı, iş dünyasını, meslek alanlarını tanıma, inceleme olanağı bularak, bir uzlaşım içinde yenilenmesine olanak ve ortam sağlanmalı ve seçmeyi düşündüğü programa önceden hazırlanıp, yarışa kendini değerlendirerek daha gerçekçi biçimde katılmalıdır. Buna ek olarak Milli Eğitim Bakanlığı yapılan araştırma ve çeşitli toplantı sonuçlarını da dikkate alarak, özellikle seçmeli derslerin artırılması, mesleki rehberlik, ölçme ve değerlendirme alanında yeteri sayıda uzman ve araç bulundurulması, mekansal iyileştirmeler konularında önlem ve çözümleri üretmelidir.

Ders geçme ve kredi modeli yaşanan tüm sorunlarına rağmen, topluma malolmuş bir uygulamadır. Bu noktada aksayan ynlerin, daha gerçekçi ve bilimsel yaklaşımla belirlenip, çözülmesi en akılcı olanıdır.

KAYNAKÇA

- Baykul, Yaşar (1990), **İlkokul Beğinci Sınıftan Lise ve Dengi Okulların Son Sınıflarına Kadar Matematik ve Fen Derslerine Karşı Tutumda Görülen Değişmeler ve ğrenci lme Sınavındaki Başarı ile İlişkili Olduğu Düşünülen Bazı Faktörler**, ÖSYM Yayınları - 1, Ankara.
- Baykul, Y., Kelecioğlu, H., Gelbal, S. (1993), **Ders Geçme ve Kredi Düzeninin Araştırması**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- Cicioğlu, Hasan (1989), **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Orta ğretim (Tarihi Gelişim)**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını - No: 140, Ankara.
- Oğuzkan, T., Turgut, F., ve zoğlu S. C. (1974), **Ortaöğretimin İkinci Devresinde Ders Geçme ve Kredi Düzeni zerinde Bir Simülasyon Denemesi**, TÜBİTAK, Ankara.
- zoğlu, Süleyman etin, (1992), **Ortaöğretimde Ders Geçme ve Kredi Sistemi: İlk Uygulamalar** (Ed.) Nizamettin Koç, Türk Eğitim Derneği Yayınları, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı (1990), **lme ve Değerlendirme Sistemi Geliştirme alışmaları - lme ve Değerlendirme Sistemi zel İhtisas Komisyonu Raporu No: 1** Haziran, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı (1990), **lme ve Değerlendirme Sistemi Geliştirme alışmaları - Sınıf Geçme Sisteminde İki Model Rapor No: 2** Ağustos, Ankara.